

Adam Fałowski

Gradacyjne wyrażenia porównawcze z negacją w języku staroruskim i starorosyjskim

---

Studia Rossica Posnaniensia 18, 153-164

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JĘZYKOZNAWSTWO

GRADACYJNE WYRAŻENIA PORÓWNAWCZE Z NEGACJĄ W JĘZYKU STARORUSKIM I STAROROSYJSKIM

(GRADATION COMPARATIVE EXPRESSIONS WITH NEGATION
IN OLD RUTHENIAN AND OLD RUSSIAN)

ADAM FAŁOWSKI

Uniwersytet Jagielloński, Instytut Filologii Rosyjskiej,
Al. Mickiewicza 9/11, 31-120 Kraków, Polska—Poland.

ABSTRACT. On the basis of material taken from Old Ruthenian and Old Russian texts (11th - 17th c.) the author considered a certain kind of gradation expressions of the type "There is no better drink than wine". They are distinguished by their distinctly superlative features mostly of an "absolute" value.

Rozważania dotyczą pewnego typu porównawczych zdań zaprzeczonych z cechą obiektu porównania wyrażoną formą stopnia wyższego przymiotnika, np. pol. *Nie ma lepszego napoju niż wino*; ros. *Быстрее мысли ничего нет*.

Gramatyki współczesnego języka rosyjskiego z reguły tego rodzaju zanegowane wyrażenia gradacyjne ignorują, a tylko nieliczne poświęcają im kilka słów komentarza (por. np. *Gramatyka* 1960, s. 292). Jeszcze do niedawna także i badacze kategorii stopnia w języku rosyjskim stosunkowo rzadko wyodrębniali je spośród klasycznych konstrukcji komparatywnych, z uwagi na ich nacechowanie superlatywne. Tak np. S. O. Karcewski (1945, s. 111) postawił znak równości pomiędzy konstrukcjami *нет ничего приятнее, как беседовать...* i *всего приятнее — беседовать.../самое приятное — беседовать...* Podobnie postąpił W. W. Winogradow (1947, s. 259), który w dodatku zarówno pierwsze jak i drugie (te z *vsiego*) uznał za elatywy. Z kolei L. A. Karabań (1969, s. 62) zwrócił uwagę na występowanie w rozpatrywanych wyrażeniach — jego zdaniem superlatywnych — konstrukcji o znaczeniu przestrzenno-czasowym, konkretyzujących i ograniczających

„zbiór”¹. Interesujące nas wyrażenia gradacyjne uwzględnił także w swojej monografii, poświęconej kształtowaniu się rosyjskiego komparatywu, czeski slawista C. Bosák (1971, s. 23 - 26), jednakże scharakteryzował je przede wszystkim z punktu widzenia szyku poszczególnych składników porównania, ściślej, pozycji formy stopnia najwyższego w stosunku do obiektów porównania oraz elementu zanegowanego.

Szczegółowe studium teoretyczne dotyczące negacji w komparatywnych wyrażeniach gradacyjnych otrzymaliśmy dopiero w 1976 roku za sprawą M. Jurkowskiego (1976a, s. 95 - 103; 1976b, s. 54 - 60).

W ogólnym podziale negacji w porównawczych wyrażeniach gradacyjnych na negację (istnienia) cechy i negację (istnienia) obiektu, zaproponowanym przez M. Jurkowskiego, wyrażenie *Nie ma lepszego napoju niż wino* zaliczone zostało do drugiego typu. Zdania: *Nie ma na świecie piękniejszej dziewczyny niż Ania; Nie istnieje nic szybszego od myśli; Nieprawda, że istnieje coś, co byłoby bardziej wzniosłe niż miłość*, itp. są przykładami pewnego rodzaju zdań egzystencjalnych, które wszakże nie orzekają o absolutnym nieistnieniu danego obiektu (obiektów), lecz o nieistnieniu (relatywnym) obiektu posiadającego odpowiednią cechę „bycie piękniejszym niż; bycie szybszym niż, itp.” Zdaniem autora, implikują one równoważne im niezanegowane sądy o wartości ekstremalnej (superlatywnej): *Ze wszystkich napojów najlepsze jest wino; Myśl jest najszybsza na świecie*, itp.²

W języku piśmiennictwa staroruskiego i starorosyjskiego XI - XVII wieku analizowane tutaj komparatywne wyrażenia gradacyjne z negacją były wykorzystywane stosunkowo często. Ogółem udało mi się zebrać ponad 50 przykładów z najróżnorodniejszych tekstów, dobranych w ten sposób, aby reprezentowały wszelkie style i odmiany języka staroruskiego i starorosyjskiego, a w ostatecznym rezultacie dwa podstawowe jego typy: język potoczny — ruski i język ruskocerkiewny.

Wszystkie odnotowane w zabytkach XI - XVII wieku przykłady najogólniej można by podzielić na dwie zasadnicze grupy:

- 1) wyrażenia zawierające negację pojedynczą
- 2) wyrażenia z negacją podwójną.

¹ Jak wiadomo, superlativus jest relacją gradacyjną, która dotyczy operacji na dowolnie wyróżnionym zbiorze jednorodnym, złożonym z co najmniej 3 elementów. Operacja ta polega na porównaniu elementów zbioru między sobą ze względu na ich cechę (cechy). Celem porównania jest wyróżnienie w zbiorze elementu ekstremalnego, tj. posiadającego daną cechę (cechy) w stopniu największym lub najmniejszym.

² Dla ścisłości należy jednak zauważyć, iż sądy w rodzaju *Nie ma lepszego napoju niż wino* z punktu widzenia logiki nie wyłączają prawdopodobieństwa istnienia elementu(-ów) należącego do tego samego „zbioru”, a posiadającego daną cechę w takiej samej ilości, w jakiej posiada ją element uznany — po dokonaniu odpowiedniej transformacji wyrażenia zanegowanego — za ekstremalny.

I. WYRAŻENIA Z NEGACJĄ POJEDYNCZĄ

W przebadanych tekstach są one dwakroć liczniejsze niż wyrażenia o podwójnej negacji. Ze względu na sposób zaprzeczenia oraz środki leksykalno-gramatyczne służące do tego celu można wśród nich wyróżnić jeszcze kilka dodatkowych podgrup³.

а) *никъто (же) -С- (есть) —
ничъто (же)*

никъто же бо богатѣи Христа отца твоего (Изб. Свят. 211, л. 31); И разумѣют оставльши яко ничто же луче страхагосподня и ничъто же слаже еже внимати заповѣдѣмъ господнямъ (Изб. Свят. 367, л. 173); нь ничъто же слаже молитвы (Усп. сб. 465, 287а); ничъто же бо есть чьстьнѣ дѣвства (Усп. сб. 236, 134б); Но есть бо крѣплѣе ничто же отчаявшихся и неволю боющихся (Ист. Иос. Флав. 302, л. 616); ничсо же есть горшки злаго обычаа (Стеф. и Ихнил. 20, л. 510 об.); Совета блага ничто же крепчайши, и дел прогадлива ничто же пакостнейши (Стеф. и Ихнил. 26, л. 517); Ничто же бо, рече, нужднѣе душа, ея же ради Христось умре и въскресе (Нил. Сорск. 46, л. 48 - 49); и ничто же есть державнее помысла благочестива (Посл. Зинов. 127, л. 76);

б) *никъто же -С- иматъ*

самъ бо рече никъто же любѣве сея больша иматъ (Усп. сб. 464, 286 об.).

Zdania zanegowane o takiej strukturze, w których negacja pojedyncza jest składnikiem podmiotu wyrażonego zaimkiem przeczącym występują — co widać z powyższych fragmentów — jedynie w tekstach ruskocerkiewnych. Warto w tym miejscu przypomnieć spór językoznawców w sprawie pochodzenia zdań pojedynczo zaprzeczonych, z opuszczeniem negacji przyorzeczeniowej, na gruncie wschodniosłowiańskim. Szereg badaczy (Buslajew, Czernyszew, Vaillant — zob. Sprinczak 1960, s. 225; Borkowski 1965, s. 440; Stecenko 1977, s. 20) widzi w nich składniowe kalki greckie, które za pośrednictwem języka cerkiewnosłowiańskiego przedostały się do staroruszczyzny. Dla wieku XVIII J. A. Sprinczak (1960, s. 226) dopuszcza tu także możliwość oddziaływania składni łacińskiej i niemieckiej.

Taką interpretację odrzuca zdecydowanie W. I. Borkowski (1965, s. 441; 1968, s. 252 - 255), który powołując się na stanowisko L. A. Bułachowskiego (1958, s. 406), a także opierając się na wschodniosłowiańskich danych dialek-

³ Cytaty podaję w pisowni uproszczonej i ujednoliconej. Z dawnych znaków literowych zachowuję jedynie jery oraz jat'.

tycznych i historycznych, zaczerpniętych z gramatyki W. Ludolfa, uznał je za rodzime, staroruskie. Punkt widzenia W. I. Borkowskiego zyskał aprobatę kilku badaczy (zob. Borkowski 1978, s. 321 - 323).

2. a) *нѣсть* -С-

Завидьливу себе нѣсть зльѣшиа (Изб. Свят. 351, л. 165); Оному же заклинающися, яко нѣсть ему милѣши тоя (Ист. Иос. Флав. 210, л. 545); Сего дѣлания лучша и беспечалнѣшиа нѣсть (Нил. Сорск. 79, л. 80); болше сеа заповѣди любве нѣсть, иже кто положить душу свою за другы своя (Твер. сб. 413, г. 6827); во всемъ свѣте несть суровѣйшаго над тя мучителя (Сб. пов. скор. 145, л. 404 об.); Нѣсть зла болши того на человека что несчастье! (Пов. Сканд. 36); что таковаго острова нѣсть пространнѣе (Космогр. 26);

b) -С- *нет*

Правды силнее в божественном его писании нет (Соч. Пересв. 177, л. 91 об.); А тое реки болши нет во всей шахове области (Хож. Кот. 36, л. 21); а нет меня, Горя, мудряя на сем свете (Пов. Горе-Злоч. 113); здравѣе того и веселоватѣе государства того во всѣхъ шпанскихъ областѣхъ нѣтъ (Космогр. 162); во всемъ бургундскомъ княжествѣ красовитѣе того города нѣтъ (Космогр. 203); и во всей селеннѣй красовитѣе того государства нѣтъ (Космогр. 130); болши тое рѣки во всемъ свѣте нѣтъ (Космогр. 347); а нынѣ во французскомъ государствѣ межъ всѣми французскими областями честнѣе и славнѣе и пожиточнѣе нѣтъ (Космогр. 195); во всей Европе изряднѣйшаго и прехитрѣйшаго мастерства натѣ ворота нѣтъ (Космогр. 169).

W obu wypadkach mamy do czynienia z podobnymi zdaniami bezpodmiotowymi. Kryterium rozróżnienia (a, b) stanowi jedynie postać orzeczenia, zawierającego negację. Wariant predykatu *нѣсть*, najprawdopodobniej cerkiewnosłowiańskiego pochodzenia, powstał z połączenia partykuły przeczącej *не* i 3 osoby sg. czasownika *быти* (есть). *Нет* — to bez wątpienia postać rodzima, staroruska, będąca zespoleniem *не е(сть) ть*, gdzie *ть* (lub *ту*, por. *нету*) jest zaimkową partykułą wzmacniającą. W analizowanym materiale wyrażenia z *нѣсть* są reprezentowane prawie wyłącznie przez teksty ruskocerkiewne, natomiast wyrażenia z *нет* przez teksty pisane językiem potocznym lub zbliżonym do potocznego. Te ostatnie bardzo popularne są też w języku folkloru rosyjskiego, por.:

Чего на свете нет буйнее (Загадки 248, 2337); И в Польше нет хозяина больше (Даль 388); Ветъ меня сильнее нет (Был. 106, 13); Одевал он платице, которых цище нет (Истор. 290, 200); Он хорош, пригож да

в свете лучше нет (Нар. балл. 47); Мне тебя любее нет (Част. 486); и нѣтъ — то меня, хмѣлюшки, лучше, что и нѣтъ, хмѣля, меня веселѣе (Якушкин 159); Чего нет легче на свете? (Посл. 219, 555).

с) -С- не было (не бывало)

во всей шпании храбрѣйших и мужественнѣйших ратных людей не бывало какъ в томъ городе (Космогр. 158); межъ всѣми римскими областями честнѣе и славнѣе тоя провинции не было (Космогр. 158).

д) нема шъ -С-

Ои нема шъ на светѣ настое горшаго аи под сходом сонцам настое тяжкаго коли кажют нелюба ж сердечно любити (Источн. разг. 268 л. 41 об.).

е) -С- не обрѣтаются

и люди воинские зѣло храбры, и во всей Европии храбрѣе их силоу не обрѣтаются (Космогр. 9).

W przytoczonych powyżej zdaniach bezpodmiotowych (с, d, e), podobnie jak w poprzednich, negacja występuje w składzie orzeczenia. Są nim kolejno: *быти* w formie czasu przeszłego (*было, бывало, не(машъ)* — por. pol. *Nie masz nic wspianialszego...*; sbrus. Надъ порадѹ добрую нечого немашь безпечнейшого; убожшого и подлейшого ремесла немашь надъ рыболовство (zob. Bułachow 1971, s. 257 - 258) oraz *не обрѣтаются* — *обрѣтати ся* 'znajdować się, istnieć, być, przebywać'. Wszystkie przykłady pochodzą z tekstów odzwierciedlających żywy, mówiony język rosyjski XVII wieku.

3. а) невозможно быт -С-

и в ближнем месте невозможно того угода быт лутчи (Источн. разг. 98, л. 73);

б) -С- быт не можно

ныне уж нужнеиши сего о посохе быт не можно (Грамотки 283, л. 1);

с) -С- быти нелзе

во всемъ свѣте крѣпчае того быти нелзе (Космогр. 169).

Partykułę przeczącą zawierają tym razem predykatywy modalne (*невозможно, не можно, нелзе*). Klasyczna negacja egzystencjalna, z jaką mieliśmy dotąd do czynienia, tutaj wyraźnie nabiera cech modalnych, a więc nie 'nie ma, nie istnieje', lecz 'nie może być, niemożliwe, aby było'.

I. NEGACJA PODWÓJNA

W wyrażeniach podwójnie zanegowanych w rodzaju: pol. *Nie ma nic gorszego niż...*; ros. *Быстрее мысли ничего нет* jak zauważył M. Jurkowski (1976b, s. 59) nie mamy do czynienia, wbrew pozorom, z podwójną negacją w sensie logicznym $\sim\sim p$ 'nieprawda, że nie p ', co implikuje p 'prawda, że p '. Jest to jedynie pewien rodzaj strukturalizacji negacji pojedynczej ($\sim p$), która w odróżnieniu np. od języka angielskiego, możliwa jest w językach wschodniosłowiańskich, polskim i in.

Podobnie jak w przypadku pojedynczych zaprzeczeń, również i tutaj jesteśmy w stanie wyróżnić kilka wariantów zależnie od sposobów wyrażania podwójnej negacji:

1. a) *никъто (же) нѣсть -С-
ничъто (же)*

больи роженныхъ женами пророкъ иоана хръстителя никтоже нѣсть (Галич. Ч.-Ев. 162 - 163, 28); ничъто же нѣсть того горе (Усп. сб. 358, л. 216а); яко нѣсть ничто же славы честнѣйши (Твер. сб. 6); яко несть ничто же в живыхъ честнейше, паче душа их (Стеф. и Ихнил. 29, л. 522); Вєровахъ же, яко несть ничто же большее, кроме доволнаго иманія (Стеф. и Ихнил. 36, л. 532); Во истину несть ино ничъто же в жити больше, точию дружнее пособствие и срадование (Стеф. и Ихнил. 36, л. 533); Несть бо ничто же лучше страха господня (Посл. Зинов. 127, л. 76);

b) -С- *никъто (же) не имать (имею)*

больша сея любьве никъто же не имать (Остр. ев. 1696); больша сея любве никто же не имать (Галич. Ч.-Ев. 895, 13); больша сего любьве не имать никъто же (Усп. сб. 369, 223г); тем же ничтоже во всем мире любезнейша кроме ея не имею (Ранн. драм. 117);

c) *нѣсть ни един(ъ же) -С-*

Боляре и судия славни суть и нѣсть ихъ ни един (ъ же) боли боящагося господа (Изб. Свят. 393, л. 146);

d) -С- *никъто (же) (не) можетъ показати*

больша бо любьве сея никъто же (не) можетъ показати (Усп. сб. 298, л. 1766).

W zacytowanych zdaniach przeczenie występuje zarówno w podmiocie zaimkowym (*никъто, ничъто*) lub liczebnikowym (*ни единъ*), jak również w orzeczeniu (*нѣсть, не имать, не можетъ показати*). Wszystkie przykłady pochodzą z tekstów pisanych językiem ruskocerkiewnym.

2. a) *ничего -С- нѣтъ*
ничего иного дражайшаго у них нѣтъ якож разноцвѣтное птичье перье (Космогр. 417); в турской державѣ ничего славнѣйшаго нѣтъ, толико мечети, бани, мосты каменны (Космогр. 321);
- b) *ничего -С- не бываетъ*
ничего меж ими злѣйшаго не бываетъ, якож зависть (Космогр. 352);
- c) *нестъ -С- ни...*
нестъ бо сего крепчайши оружия ни на небеси, на земли сии, на колесницах и прочее (Стеф. и Ихнил. 14, л. 501 об.);
- d) *нигдѣ -С- нѣтъ*
звѣриных и птичьих ловцовъ ингдѣ смышленѣе и мастероватѣе нѣтъ какъ московские люди (Космогр. 267);
- e) *не маишь нигдѣ -С-*
А сказываютъ, что надъ лимоны съ Канен не маишь нигдѣ лучшихъ во всей Турецкой державе (Двор тур. 35);
- f) *нигдѣ -С- не можетъ быти*
нигдѣ индѣ подобнѣе и пространнѣе и красовитѣе и веселоватѣе мѣста такова не можетъ быти (Космогр. 144);
- g) *никак нельзя быти -С-*
Никак того уже нельзя страшнее быти (Поэтич. пов. Аз. 71);
- h) *нестъ нестъ -С-*
Нестъ бо, нестъ что сильнее благочестия (Посл. Зинов. 127, л. 76).

W odróżnieniu od przykładów 1 a), b), c), d) mamy tutaj do czynienia ze zdaniami bezpodmiotowymi. Negacja jest w nich częścią składową orzeczenia (*нестъ, нѣтъ, не бываетъ, не маишь, не можетъ быти, нельзя быти*) oraz dopełnienia (*ничего*) i okolicznika (*нигдѣ, никак, ни на небеси*). Oprócz c) i h) wszystkie pozostałe przykłady odnotowane zostały w zabytkach odzwierciedlających język potoczny i ludowy (g).

Postać predykatu *не маишь* należy traktować jako element obcy w języku rosyjskim (polski lub zachodnioruski).

Na szczególną uwagę zasługuje zdanie ostatnie (h), w którym obserwujemy powtórzenie tego samego orzeczenia z negacją, przy jednoczesnym opuszczeniu jej w podmiocie zaimkowym.

Większość spośród zaprezentowanych powyżej wyrażen gradacyjnych z negacją nie posiada żadnych wskaźników leksykalno-syntaktycznych bądź to konkretyzujących „zbiór”, bądź też lokalizujących go w przestrzeni lub czasie. Pod względem semantycznym ta grupa wyrażen odznacza się „absolutnością”, tzn. zawiera w sobie „absolutny zbiór”, obejmujący wszystkie istniejące w obiektywnej, realnej bądź fikcyjnej, konceptualnej rzeczywistości elementy jednorodne, spośród których dokonujemy wyboru elementu ekstremalnego, por. pol. *Nie ma lepszego napoju niż wino* → *Wino jest najlepszym napojem (ze wszystkich napojów, jakie istnieją, jakie znamy)*: нь ничто же слаже молитвы (Усп. сб. 465, 287a); ничо же есть горши злаго обычаа (Стеф. и Ихнил. 20, л. 510 об.); Нѣсть зла болши того на человека что несчастье! (Пов. Сканд. 36); Нестъ бо ничто же лучше страха господня (Посл. Зинов. 127, л. 76).

Niekiedy absolutny charakter „zbioru” może być dodatkowo utwierdzany przez stereotypowe konstrukcje z przyimkami *v* oraz *na*: во всемъ свѣте, на сем свете, во всей селеннѣй, во всем мире: во всем свѣте несть суровѣйшаго над тя мучителя (Сб. пов. скор. 145, л. 404 об.); а нет меня, Горя, мудря на сем свете (Пов. Горе-Злоч. 113); и во всей селеннѣй красовитѣ того государства нѣтъ (Космогр. 130); тем же ничтоже во всем мире любезнейша кроме ея не имею (Ранн. драм. 117); он нема шь на светѣ настое горшаго (Источн. разг. 268, л. 41 об.).

Jednakże w kilku wypadkach konstrukcje z przyimkami gradacyjno-lokatywnymi nadają wyrażeniom komparatywnym z negacją znaczenie „właściwego” superlatywu, poprzez przestrzenno-czasowe ograniczenie „zbioru”:

v (*loc.*)

А тое реки болши нет во всей шахове области (Хож. Кот. 36, л. 21); здравѣ того и веселоватѣ государства того во всѣх шпанских областѣх нѣтъ (Космогр. 162); А сказываютъ, что надъ лимоны съ Каней не машь нигдѣ лучшихъ во всей Турецкой державѣ (Двор тур. 35);

mež (*instr.*)

меж всѣми римскими областьми честнѣ и славнѣ тоя провинции не было (Космогр. 195); ничего меж ими злейшаго не бываетъ, якож зависть (Космогр. 352);

u (*gen.*)

ничего иного дражайшаго у них нѣтъ якож разноцвѣтное птичье перье (Космогр. 417);

pod (*instr.*)

он нема шь... аи под сходом сонцам настое тяжкаго коли кажют нелюба ж сердечно любити (Источн. разг. 268, л. 41 об.).

Dla badacza historii kategorii gramatycznej stopnia w języku rosyjskim

szczególnie istotne znaczenie ma fakt występowania — bardzo zresztą strukturalnie zróżnicowanych — zanegowanych wyrażen gradacyjnych omawianego typu w staroruskim języku potocznym i ludowym. Nawet jeśli zważyć, iż wyrażenia te w większości zawierają duży ładunek ekspresji oraz ocenę wartościującą (subiektywną, zaangażowaną emocjonalnie), głównie przez swój „absolutny” charakter (absolutny „zbiór”), to jednak — podobnie zresztą jak i konstrukcje typu *vyše vsiech/vsiego*, również znane staroruszczyźnie — są one wyraźnie nacechowane superlatywnie.

Na tej podstawie można by sformułować wniosek, że żywemu językowi staroruskiemu nie było obce pojęcie superlatywu, mimo iż nie posiadał on jeszcze regularnego, formalnego wykładnika relacji ekstremalnej.

I. WYKAZ CYTOWANYCH ŹRÓDEŁ

1. ZABYTKI PIŚMIENICTWA STARORUSKIEGO I STAROROSYJSKIEGO

- Галич. Ч.-Ев. — *Четвероевангелие Галицкое 1144 г.*, изд. Амфилохием Сергиевским, т. I - III, Москва 1882 - 1883.
- Грамотки — *Грамотки XVII — начала XVIII века*, Москва 1969.
- Двор тур. — *Двор цесаря турецкого*, ПДП, Санкт-Петербург 1883.
- Изб. Свят. — *Изборник 1076 года*, Москва 1965.
- Ист. Иос. Флав. — Н. А. Мещерский, *История иудейской войны Иосифа Флавия в древнерусском переводе*, Москва—Ленинград 1958.
- Источн. разг. — С. И. Котков, Н. П. Панкратова, *Источники по истории русского народно-разговорного языка XVII — начала XVIII века*, Москва 1964.
- Космогр. — *Книга глаголемая Козмография*, изд. ОЛДП XXI, LVII, LXVIII, Санкт-Петербург 1878 - 1881.
- Мил. Сорск. — *Нила Сорского предан иеи устав*, ПДПиИ CLXXIX, Санкт-Петербург 1912.
- Остр. ев. — *Остромирово евангелие 1056 - 1057 года*, изд. А. Востоковым, Санкт-Петербург 1834.
- Пов. Горе-Злоч. — *Повесть о Горе-Злочастии, Русская повесть XVII века*, Ленинград 1954.
- Пов. Сканд. — *Повесть о Скандербеге*, Москва—Ленинград 1957.
- Посл. Зинов. — *Послание Зиновия, Памятники русской литературы X - XVII веков*, Тр ОДЛ XXV, Москва—Ленинград 1970.
- Поэтич. пов. Аз. — „*Поэтическая*” *повесть об Азовском осадном сидении 1641 г. Воинские повести древней Руси*, Москва—Ленинград 1949.
- Ранн. драм. — *Русская драматургия последней четверти XVII и начала XVIII века*, Москва 1972.
- Сб. пов. скор. — *Сборник повестей скорописи XVII века*, ПДП, Санкт-Петербург 1878 - 1879.
- Соч. Пересв. — *Сочинения И. Пересветова*, Москва—Ленинград 1956.
- Стеф. и Ихнил. — *Стефанит и Ихнилат. Средневековая книга басен по русским рукописям XV - XVII веков*, Ленинград 1969.
- Твер. сб. — *Тверской сборник*, ПСРЛ т. XV, Москва 1965.

- Усп. сбор. — *Успенский сборник XII - XIII веков*, Москва 1971.
 Хож. Кот. — *Хождение купца Федота Котова в Персию. Русские путешественники в странах Востока*, Москва 1958.

2. LITERATURA LUDOWA

- Был. — *Былины в записях и пересказах XVII - XVIII веков*, ПРФ, Москва—Ленинград 1960.
 Даль — *Пословицы русского народа. Сборник В. Даля*, Москва 1957.
 Загадки — *Загадки русского народа. Сборник загадок, вопросов, притч и задач*, сост. Д. Н. Садовников, Москва 1959.
 Истор. — *Исторические песни XIII - XVI веков*, ПРФ, Москва—Ленинград 1960.
 Нар. балл. — *Народные баллады* (Библиотека поэта. Большая серия), Москва—Ленинград 1963.
 Посл. — *Пословицы, поговорки, загадки в рукописных сборниках XVIII - XX веков*, ПРФ, Москва—Ленинград 1961.
 Част. — *Русские частушки*, Москва 1956.
 Якушкин — *Русские песни из собрания П. И. Якушкина*.

II. WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Borkowski (1965) — В. И. Борковский, П. С. Кузнецов, *Историческая грамматика русского языка*, изд. 2, Москва 1965.
 Borkowski (1968) — В. И. Борковский, *Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Типы простого предложения*, Москва 1968.
 Borkowski (1978) — *Историческая грамматика русского языка. Синтаксис. Простое предложение*, под ред. В. И. Борковского, Москва 1978.
 Bosák (1971) — Ц. Босак, *Развитие русского компаратива*, Прага 1971.
 Bułachow (1971) — М. Г. Булахаў, *Гісторыя прыметнікаў беларускай мовы XIV - XVII ст., ч. 2. Синтаксічны нарыс*, Мінск 1971.
 Bułachowski (1958) — Л. А. Булаховский, *Исторический комментарий к русскому литературному языку*, изд. 5, Киев 1958.
 Gramatyka (1960) — *Грамматика русского языка, I. Фонетика и морфология*, Москва 1960.
 Karabań (1969) — И. А. Карабань, *Значение форм степеней сравнения и исходная форма прилагательного*, „Научные доклады высшей школы. Филологические науки” 1969, nr IV, s. 55 - 65.
 Karczewski (1945) — С. О. Карцевский, *Сравнение*; „Вопросы языкознания” 1976, nr I, s. 107 - 111.
 Sprinczak (1960) — Я. А. Спринчак, *Очерк русского исторического синтаксиса (простое предложение)*, Киев 1960.
 Stecenko (1977) — А. Н. Стеценко, *Исторический синтаксис русского языка*, изд. 2, Москва 1977.
 Winogradow (1947) — В. В. Виноградов, *Русский язык*, Москва—Ленинград 1947.
 Jurkowski (1976a) — М. Jurkowski, *Negacja w wyrażeniach gradacyjnych. W: Zagadnienia kategorii stopnia w językach słowiańskich*, Warszawa 1976, s. 95 - 103.
 Jurkowski (1976b) — М. Jurkowski, *Semantyka i składnia wyrażen gradacyjnych (w językach wschodniosłowiańskich)*, Katowice 1976.

III. OBJAŚNIENIA SKRÓTÓW NAZW WYDAWNICTW I TOWARZYSTW NAUKOWYCH

- ОЛДП — Общество любителей древней письменности
 ПДП — Памятники древней письменности .
 ПДПНИ — Памятники древней письменности и искусства
 ПРФ — Памятники русского фольклора
 ПСРЛ — Полное собрание русских летописей
 Тр ОДЛ — Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы АН СССР

АДАМ ФАЛОВСКИ

КОМПАРАТИВНЫЕ ГРАДАЦИОННЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ С НЕГАЦИЕЙ В ДРЕВНЕРУССКОМ И СТАРОРУССКОМ ЯЗЫКАХ

Резюме

Объектом анализа являются своеобразные компаративные предложения с негацией, включающие формы сравнительной степени прилагательных. Такого типа предложения выражают грамматическое значение суперлатива с оттенком абсолютности (абсолютный суперлатив).

Анализ проводится на материале, извлеченном из разнообразных памятников древнерусской и старорусской письменности XI - XVII вв.

Градационные выражения анализируемого типа были свойственны как литературному (церковнославянскому), так и разговорному и деловому языкам. Они различались способом и средствами отрицания.

Самая общая классификация исследуемых выражений позволяет выделить конструкции с одиночной и двойной негацией. Иного типа классификация разделяет их на конструкции с экзистенциальной и модальной негациями.

Иногда анализируемые градационные выражения содержат также элементы, в какой-то мере конкретизирующие второй объект сравнения („множество“). Чаще всего такую функцию выполняют конструкции с градационно-локативными предложениями.

GRADATION COMPARATIVE EXPRESSIONS WITH NEGATION IN OLD RUTHENIAN AND OLD RUSSIAN

by

ADAM FAŁOWSKI

Summary

The subject of the article are gradation comparative expressions of a certain kind with negation of type: There is no better drink than wine. They are clearly distinguished by their superlative characterization, most often of the "absolute" value (absolute "set").

The analysis was carried out on the material taken from Old Ruthenian and Old Russian texts of the eleventh-seventeenth centuries.

The gradation negated expressions in which we are interested occurred both in the Old Ruthenian and Old Russian written (literary) language as well as in the colloquial language and the folk one, although obviously, they differed in the way and means of negation. The most general division makes it possible to distinguish sentences with a single and double negation. Another division differentiates them into sentences with an existential and modal negation. Sometimes they also contain elements which concretize to a certain degree "the set" (usually these are constructions with gradation-location prepositions).